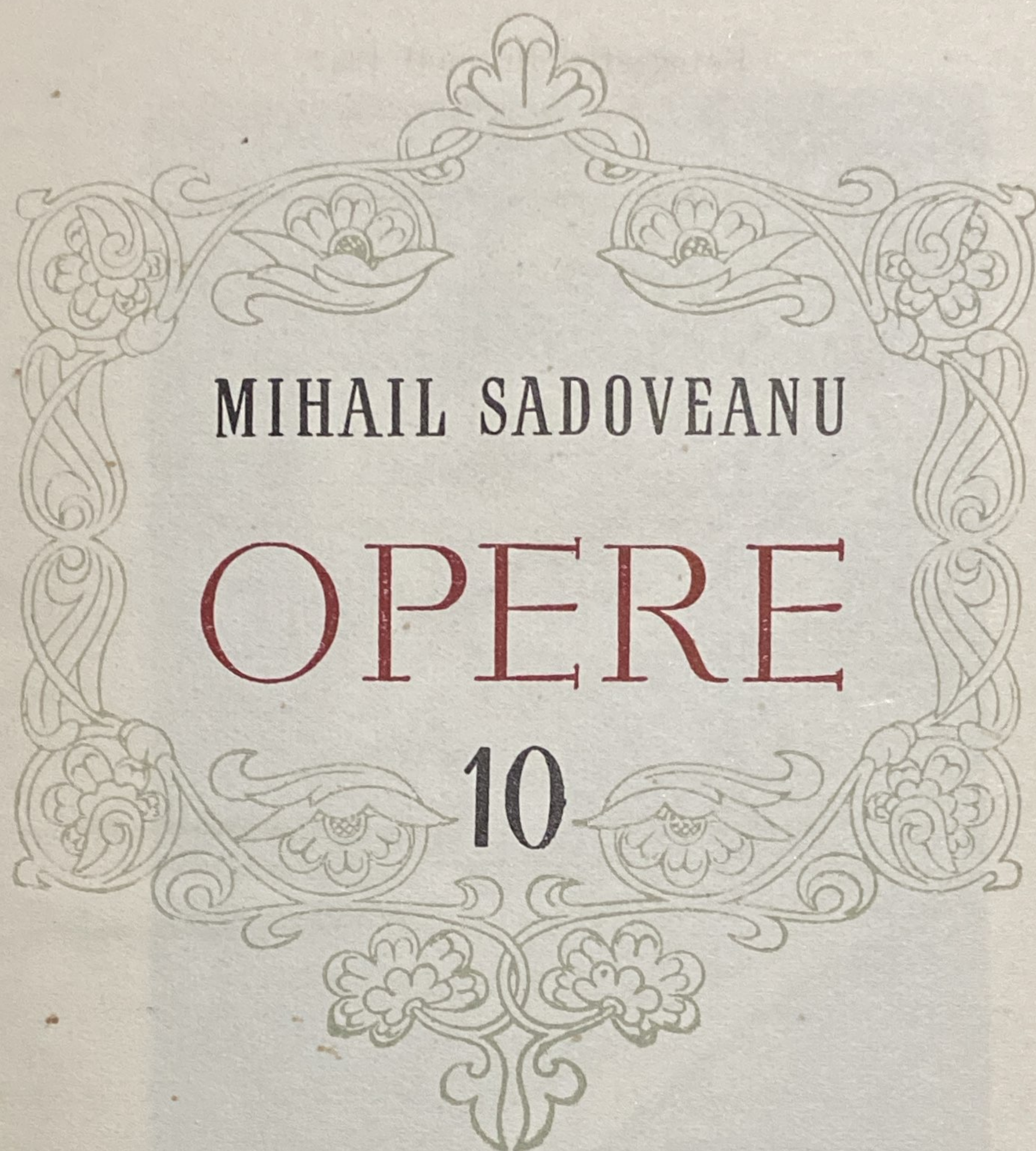

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

10

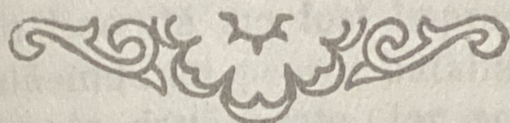
ZODIA CANCERULUI
DEPĂRTĂRI ★ BALTAGUL

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

DEPĂRTĂRI

1930

BAZARGIC

28 mai 1925

Umblăm o noapte întreagă într-un tren domol, care poposește îndelung prin stațiile Bărăganului. Abia tresare un glas în liniștea acestor răstimpuri — apoi rămînem suspendați în pustie, pînă ce pe ferestrele deschise și răcoroase ne vin chemările pitpalacului, de la depărtări deosebite. Ațipim, — și ne trezim iar în legănările și-n zgomotele de fier ale vagoanelor. Prin umbra de sub stele, la fața cîmpiilor, bănuim holde bogate : pe lîngă chemarea prepelițelor a rămas fixat în noi și acel susur neostoit al gîngăniilor pămîntului, sunînd plin, și răsuflul ravăn, ca de ape, al vegetației îmbielșugate.

Cînd se luminează de ziuă, într-adevăr vedem pînă în fundurile zării minunea ploilor de primăvară. Iar mai ales după ce am trecut Dunărea, pămîntul Dobrogei, așa de bîntuit de secetă în alți ani, ne apare binecuvîntat ca-n poveștile și visurile de iarnă ale plugarilor. Orzul e-n pai ca trestia și-n spic ca vrabia, — iar secara s-a înălțat pînă la coama murgului. Prin verdele delicat al ogoarelor se revarsă înflori galbene de rapiță, apoi pîlcuri de maci roșii ca sîngele. Roșul acesta triumfal și decorativ dă un caracter deosebit peisagiului dobrogean.

Pe pășuni largi, umblă turme de oi. La cele dintăi stații ale Cadrilaterului, ne apar mocani în straie albe, cinstind bucuroși vin în umbra salcîmilor. Cai voinici și căruțe vopsite verde așteaptă în laturea gărilor. Mocanii sînt elementul de cucerire de la miazănoapte. Au pășit aici cu mult înaintea războaielor. Ș-acuma vin în atingere cu bulgarii, care au urcat de la sud. Stăpînii mai vechi ai regiunii, turcii și tatarii, au dat înapoi și-n fața unora și a altora. Județul Constanța e astăzi al mocanilor — printr-o cucerire pașnică și harnică. Ținutul Caliacra a cunoscut, sub regimul bulgăresc, un procedeu mai ghimpos, cu părtinirea vădită și silnică a administrației, a justiției și a armatei. Aici turcii și tatarii au fost prigoniți fără milă. Rezultatele n-au fost totuși prea deosebite. In tot cuprinsul acestor ținuturi au rămas numai țintirimuri musulmane. Peste ruinile satelor a trecut plugul. Procesul de înlocuiri și eliminări a intrat într-o altă fază și urmează neîntrerupt, ca și ieri, ca și mai demult, de cînd ține minte istoria. Și turcii și tatarii au expulzat de aici odinioară pe alții. Către țărmul acesta al Mării neamurile s-au purtat și s-au schimbat necontenit.

Deci iată mocanii economi de oi înaintînd cu turmele lor spre Bazargic și spre Mare. Sîntem și noi în trecere prin această capitală de ținut. Trenul ne depune, pe o căldură covîrșitoare, într-o gară cu puțină mișcare. In ocolul lung pe care-l face linia ferată am putut contempla în voie îngrămădirea de clădiri acoperite cu olane roșii, între plantații puține și sărace — și mahalaua țigănească de la margine : bordeie și cocioabe.

Un prietin ne întîmpină, ne primește și ne călăuzește. Ne dă și multe deslușiri, — căci are aici o vechime de doisprezece ani. A venit la Bazargic în primul an al ocupației, la 1913. E un om inteligent și liniștit, nu amestecă patimă și fraze în ceea ce spune. E un observator aproape indiferent și zîmbește cu îngăduință.

Bem cîte o cafea neagră la o cofetărie din centru și ascultăm ce ne spune. Mai bem cîte una, căci aici cafelele se absorb toată ziua și nu dăunează nimănui. E adevărat însă că compoziția lor e un secret al localnicilor. Cafeneaua este negustoria pe care o preferă fără nici o șovăire orice turc, — dintre cei care au mai rămas în Bazargic. Omul cinstit trebuie să se îndeletnicească c-o negustorie. Asta li se pare turcilor cea mai ușoară. O magherniță de bagdadia căreia te lovești cu capul, niște divanuri cu rogojini, o vatră cu cărbuni, sub spuză, un ibric și cîteva filigene. Instalația e gata. Vezi cafenele de acestea pe toate ulițile, una lîngă alta, una peste drum de alta. Cîțiva mușterii cu turban, gravi și domoli sorb ciudata licoare ca și cum ar îndeplini un oficiu și rostesc din cînd în cînd cîte un cuvînt. Ori mai degrabă tac. Stăpînul localului e și el consumator și tace ori vorbește foarte puțin. De cîștig nu poate fi vorba, — însă negustoria este o îndeletnicire onorabilă și e de ajuns atît. Indeletnicirile bănoase și întreprinderile mari sînt ale bulgarilor. Vechilor stăpîni le-au rămas cafenelele. Pînă ce le închid și pe acestea și se duc spre sud, la Constantinopol ori în Anatolia.

Mocanul din ținutul Constanței e un om dîrz, aspru și destul de lacom. Cu toate acestea cu dînsul te poți împăca. Bulgarul însă e neînduplecat. Sub stăpînirea dinainte de 1913 orice afacere venită înaintea jude-

cătorului avea o singură soluție: turcul păgubește. Orice chestie supusă administrației era rezolvată în dauna păgînului. Osmanlîul trebuie să plece. Ii iei pămîntul, îi împuținezi ograda, îi spîrcuiești vitele, — el trebuie să încline fruntea, căci nu găsește nicăieri lege și dreptate. Rabdă totuși și stăruiește în sărăcie și inerție. Atunci, rînd pe rînd și sistematic, încep să devie spurcate fîntînile.

Apa în aceste locuri e rară și fîntînile se fac cu cheltuială. Se fac nu ca să fie de pomenire. Sînt proprietate individuală, nu binefacere. Cine vine să scoată apă, plătește. Plăteau și turcii la cele cîteva fîntîni din preajma mahalalei lor. Au și ei singuri o fîntînă, două. Intr-o dimineață, cel dintăi turc care se duce la apă găsește o bucată de slănină în ciutură. Jale și scandal. Apa-i spurcată, după legea profetului. Din fîntîna aceea nu mai bea nimeni apă. In altă vreme se-ntîmplă același lucru și cu alt izvor. Cînd apare slănina la cea din urmă fîntînă, turcii își încarcă calabalîcul în căruțe și se duc.

Totuși au mai rămas. Ii vedem în cafenele, mișcînd grav din cap, grăind domol, într-un fel de lene bolnavă. Prin umbra zidurilor fulgerate de soarele amiezii, trece o *hanîm,* în pantofi europeni și cu rochia cernită, dintr-un fald al căreia și-a alcătuit o glugă, care-i închide obrazul ca într-un chenar. Intîlnim și alte înfățișări mai triste și mai umilite, îmbrăcate cu șalvari colorați și cu picioarele desculțe. Sînt țigănci din mahalaua de la margine. In aceste părți țiganii se socotesc mahomedani, fără însă să cunoască legea și geamia.

Atît femeile în șalvari cît și cele în doliu alcătuiesc o categorie de harnice roabe. Turcii petrec grav și

nobil în cafenele: femeile lor muncesc, — ș-acasă și la cîmp, pretutindeni.

Aflu cu plăcere că bulgarcele sînt scutite de aspra muncă a ogoarelor. Datoria aceasta este a bărbaților; ele-și consacră căminului toată truda. Vrednic și harnic neam de oameni, după cît ne spune prietinul și călăuzul nostru. Ș-aici ca și-n alte părți, bulgarii dovedesc o încăpățînată stăruință în lupta vieții ș-o întunecoasă asprime. Seriozitatea este pecetea caracterului lor. Nu este cărturar bulgar, ori inginer, ori medic, ori avocat care să nu urmărească și o afacere, o întreprindere, o speculație, pe lîngă profesia ori slujba lui. Oamenii aceștia privesc viața subt unghiul muncii și al economiei. De aceea toți au bani și gospodării îmbielșugate.

E adevărat, urmează zîmbind mentorul nostru, — că în felul lor de a fi sînt lucruri pe care firea mai deschisă și mai diversă a romînilor nu le poate aprecia. Oamenii veniți de la nord zîmbesc. Bulgarii își urmează legea și rînduiala lor. Uneori cedează, dar grozav de puțin și încet.

Acum zece ori doisprezece ani într-o casă de fruntaș din aceste părți nu se cunoștea întrebuințarea cuțitului și a furculiței. Celelalte lucruri ale civilizației și ale Europei nici atît. Cel mai bogat om trăia întocmai ca cel mai sărac. De și avea o casă mai mare, întrebuința o singură odaie. Cusurul romînilor e altul: că cel sărac tinde la felul de trai al celui bogat. Deșertăciunea și fala sînt maica și sora noastră, cum ar fi spus Cantemir.

Iată deci că la o masă de fruntaș, în acei dintîi ani ai ocupației romînești, se așează gospodarii pe bănci ori pe scaune de felurite forme, și-și potrivesc fiecare

dinainte un talger de faianță și alăturea bucățile de pîne. Sosește fumegînd într-un castron mare un borș de miel. Fiecare oaspete primește în talger o bucată de carne, pe care o consumă slujindu-se de degete și de un cuțit propriu, scos din buzunar. Iar pentru sorbitură este lingura cea mare cu care s-a scos carnea. O întrebuințează cu toții pe rînd.

Nu s-ar mai putea spune că asemenea moravuri patriarhale stăruiesc încă. Buna și simpla viață localnică a început a se strica. Oamenii noi au adus, pe lîngă cuțit și furculiță, pe lîngă mobilele și măruntișurile indispensabile ticăloșiei lor, și alte stricăciuni. Femeile nu cunoșteau pălăria în 1913. Trei ori patru îndrăzniseră să aibă ceva asemănător. Acuma flagelul acesta e obștesc.

La început, șefii autorităților nouă au făcut fruntașilor localnici vizitele protocolare. Ciorbagiii nu se dumireau ce poate fi asta. De ce au venit? Ce gînd ascuns vor fi avut? De ce și-au adus cu ei și muierile? Astăzi mi se pare că și nenorocirea vizitelor începe să bîntuiască la Bazargic.

Se poate auzi și un piano: altă mizerie! Se văd și automobile: asta e mai ușor de înțeles, căci e ceva de natură practică. Pe lîngă noi trece o mașină frumoasă și puternică. În ea zărim o figură caracteristică, pe care o întîlnim și dincoace de Dunăre destul de des. Un îmbogățit. Însă un om de-acum cîteva decenii: un jupîn Dumitrache. Lîngă el doamna, cu pălărie și rochie de modă nouă. Au automobil, căci sînt oameni foarte bogați, multimilionari. Nu se știe dacă întrebuințează lavoarul și peria de dinți. Doamna aceasta, cu figură simplă și simpatică, simțindu-se într-o dimineață nu tocmai bine, a poruncit să-i vie mașina, — și s-a prezintat la dispensarul comunal, la

vizita medicală. A așteptat și doctoriile gratuite, ca oamenii cei săraci. Poate n-a ajuns încă să știe ce fac oamenii bogați, cînd se îmbolnăvesc.

Toți oamenii aceștia simpli vor afla, vai, în curînd, toate! Și cele bune și cele rele ale vieții oamenilor de la miazănoapte. Mă îngrozesc cînd cuget c-au să joace și fox-trott și shimmy, ș-au să cunoască five-o'clock-ul și ceaiurile dansate.

Pînă acuma viața lor e redusă și închisă în cercuri strîmte, oneste și monotone. Mînîncă cu degetele și se șterg la gură cu dosul palmei. Sînt așa de simpli și de serioși încît nu știu să spuie glume și să povestească anecdote în limba lor. Întrebuințează limba turcească. De altminteri și cîntecele și divertismentele sînt tot ale foștilor stăpîni.

Ascultam pe tovarășul și prietinul nostru și simțeam în mine păreri de rău că colțul acesta de lume patriarhală se pierde și mîne nu va fi decît o legendă. Nu-i femeie care să nu poarte pălărie. Și s-a făcut și grădină publică. S-au efectuat lucrări edilitare. Ne acopere un nour sur de pulbere. Dar mîni, sub lumina electrică, și pulberea aceasta va fi stăpînită. Va fi ultima deșertăciune a deșertăciunilor și moartea vechiului Bazargic.

BALCIC

Cum vedeți, Bazargicul e un oraş monoton şi trist, fără apă şi cu puţine plantaţii, — ne zice prietinul care ne-a primit. La 1913 era şi mai trist. Căci aşa-zisa grădină publică era jumătate din ce se vede acum, şi ce se vede acum e abia o intenţie. Căci străzile pe care le vedeţi acum pietruite erau mai mult nişte albii ale noroaielor. Ca să treacă cetăţenii de la un trotuar la altul, trebuiau să ia de acasă şi să poarte cu sine bucăţi de scînduri şi bolovani.

— Totuşi erau trotuare... observă cineva dintre noi, cu uimire.

— Da, — căci trotuarele erau o obligaţie a fiecărui proprietar de case. Erau, ca să depoziteze glodul uliţilor. Cînd nu se milostivea Dumnezeu cu ploi şi noroaie, aveam colbul. Şi acum vă puteţi da samă puţin de acest bielşug.

Intr-adevăr, vîntul stîrnind un vîrtej compact — simţirăm crîşnind în măsele ţărîna şi năsipul Cadrilaterului. Privirăm împrejurimile printr-un văl cenuşiu şi prin lacrimi.

— Dacă nu era colbul, urmează prietinul nostru bazargicean, aţi fi putut contempla unele din clădirile care adăpostesc autorităţi şi instituţii. Colbul are cel puţin gust şi caracter; acelea n-au nici una nici alta. Dacă ne-am afla cu jumătate de veac îndărăt, am avea înainte-ne cîteva icoane orientale. Turcii şi tatarii însă s-au împuţinat şi, în locul seraiurilor lor, bulgarii, îndîrjiţi şi harnici cum îi ştiţi, au aşezat clădiri şterse şi fără gust. Au destule calităţi, dintre cele mai solide — nu le pot avea şi pe cele subţiri şi vane. Aşa încît Bazargicul e bogat — însă fără caracter şi fără coloare.

Are în orice caz foarte mult soare. Şi cînd ne eliberăm ochii de pulbere, ni-i simţim săgetaţi şi răniţi de soarele aprig şi de reverberaţia albă a zidurilor. Umblăm pe uliţi liniştite şi tăcute. Trecem pe lîngă o giamie, apoi pe lîngă alta. Zărim printre acoperişuri, mai departe, şi alte minarete. Cafenele şi giamii: moştenire a trecutului.

— Avem unsprezece giamii, urmează prietinul nostru, însă sînt mai mult ale mormintelor şi ale celor pribegiţi. In ogradă la Cearşî-giami, trăiesc muftiul şi cadiul musulmanilor, cîntînd celor patru vînturi mărirea profetului. Cearşî-giami are vîrstă patru sute de ani. E din vremea lui Soliman cel mare. Şi Agidura-giami şi Ghiocere-giami, şi Inci-Odalar, şi Teké nu mai înfăţişează decît amintiri. Realitatea ne-o înfăţişează cafenelele: melancolie, hrănită cu filigene de cafea — adică fiertură de orz prăjit. Creştinii, deşi alcătuiesc majoritatea, n-au decît două biserici. Mi se pare că nici acestea nu sînt prea cercetate. Bulgarii, oameni practici, sînt în legătură mai mult cu pămîntul decît cu cerul. De altfel aşa-i şi-n cuprinsul ţinutului. Cele mai multe sate n-au biserici. In

schimb, vechea administraţie bulgărească a clădit pretutindeni şcoli. Ceea ce ar fi urmat să cheltuiască pentru cult şi pentru altele, au cheltuit pentru armată. Şcoala şi armata: atît.

Politică în adevăr impresionantă.

Ce s-ar mai putea să vedem în afară de biserica veche, fără turn şi cu arcade ciudate — biserica sfîntul Gheorghe din vremea domniei turceşti? — Nu mai putem vedea nimic. Doar biserica armenească, în treacăt sub căldura din ce în ce mai nemiloasă a amiezii. Incolo clădiri triste şi sărace în linii, pretenţios tencuite, cu aşa-zisa înfăţişare modernă pe care o întîlnim şi-n oraşele din cealaltă parte a Dunării. Aici mai modestă şi mai econoamă.

— Trebuie numaidecît să vedeţi Balcicul... observă prietinul nostru.

Facem întăi un popas în sălaşul lui de pribeag, unde, cu tovarăşa vieţii, şi-a alcătuit un colţişor moldovenesc. Vorbind despre cele din ţară şi gustînd lucruri bune, nici nu ştim cînd trece vremea şi trebuie să ne grăbim. Pornim şi mergem cu hărnicie într-o maşină iute, străbătînd cîmpuri goale, cu holde bogate. Peisagiu monoton şi trist, ţintirimuri părăsite — îngrămădiri de pietre strîmbe; din cînd în cînd cîte-o fîntînă cu cumpănă. E zi de sărbătoare creştinească: pe ogoare, ici-colo, numai grupe de musulmani la praşilă. Aproape de drum, căruţe cu coviltir şi cu puţină umbră pentru copii. Străbatem grabnic calea spre mare. Cînd ne-nclinăm fuga pe coasta unei rîpe, între colţuri stîncoase — ne apare deodată şi vechea aşezare turcească. Peisagiul platoului s-a rupt brusc; intrăm într-o privelişte de piatră alburie, între tăieturi şi surpături uriaşe de calcar. In rîpile acestea de munte stă Balcicul, clădire peste clădire,

trepte peste trepte, ziduri capricioase, consolidări de rîpi, grădiniți suspendate, pînă la aria sinilie a Mării.

Ceva cu totul nou și neașteptat, într-un decor romantic. Bazargicul a rămas în alt capăt de pămînt!

Marea aici e singuratică și pustie, căci orășelul n-are port. Cînd și cînd numai, din lună în lună, cîte un bastiment se oprește în larg și luntrile se duc spre mal ca niște painjeni de apă. Așezarea, ferită ca o chinovie, ascultă apele fără de hodină și dormitează în soarele sudic.

Coborîm pe străzi abrupte. Ne oprim pe-o terasă îngustă, la un otel curat și fără pasageri. În toate părțile, capricios așezate, atîrnă clădiri mici orientale, cu balcoane și cu acoperișuri roșii și sure; din țărîna cu grijă economisită între stînci, cresc în lumină flori și arbori. Recunoaștem, pe povîrnișul unei grădiniți, migdali și smochini. Pe lespezile caldarîmului trec cadîne și țigănci în șalvari. La cafenele scunde aceiași turci vechi, în poze hieratice, sorbind o cafea eternă.

După ce ne-am depus bagajele și îndeplinim niște formalități polițienești care ni se par absurde și anacronice, pornim spre țărm. Trecem pe lîngă clădiri la care se intră de sus în jos. Portița uneia e la stradă. Trei grădinițe în terasă, una deasupra alteia; etajul al treilea al casei, cel mai aproape de noi și de intrare. Cerdacuri, trecători, bolți de verdeață: cea mai complicată așezare care s-a putut înjgheba pe coasta unei ripe, din bucăți și planuri suprapuse și intretăiate.

La răspîntii de uliți cîte-o cișmea veche, cu inscripție în caractere arabe. Ființi cu înfățișare de robi din Halima așteaptă, cu găleți de aramă, să le vie rîndul la apă.

Cu toate că și aici vechea populație musulmană a fost împuținată de vitregia și asprimea fostei administrații bulgărești — orășelul și-a păstrat pecetea orientală. Ochiul pictorului mai ales e fermecat de linii neașteptate și colori bogate.

Pe drum îngust, printre stînci și risipituri de bolovani, ieșim către «vii». Sunînd și sclipind, coboară prin rîpi un pîrău; și-n scobitura îngustă a văii, subt uriași plopi tremurători, se înșiră în lungul lui misterioase mori de piatră. Sub șandramalele lor așteaptă căruțele cu grăunțe. Măgăruși cu samare trec printre ele, avînd călare un copilandru care ține în brațe și-ntre genunchi un frățior mai mic. Apa vîjîie în laptocuri și sună subțire la roțile înalte, împrăștiind bulgări fluizi și revărsînd pînze mișcătoare. Șuvoiul trece de ici-colo, morile îl așteaptă pitite în verdeață. Trecem pe punți mișcătoare, între zvonurile undelor, pe lîngă un părete înalt de stîncă pe care scapă și se prelinge la mare apa sfărîmată de roți, și ieșind la țărm, mai privim o dată în urmă spre dumbrava aceea minunată cu mori ciudate, care macină din veacuri în colțul acela de lume și de pămînt. Sînt mori dintr-o poveste, ori dintr-un vis.

Zvonul lor s-a stîns și înainte-ne se mișcă nemărginirea apei celei mari. Ușor încrețită de vîntișorul după-amiezii, Marea sună ritmic la țărm. Valurile ei înaintează și se retrag c-o liniște și c-o indiferență tragică, în afară de lume și timpul oamenilor. E singură și pustie, pînă la orizontul cel nalt din fund.

În dosul nostru, muntele de calcar. Colțurile capricioase și meandrele orășelului. Casele și grădinile în terase și între plantații. Și-n partea cealaltă a ripei, mahalaua țiganilor: căsuțe ca niște cutii, grupate pitoresc, însă pe un fond gol și stîncos. Parcă s-ar

fi așezat în trecere și trebuie să plece, ori să lunece în Mare.

Intre mori și orășel, faleze abrupte. In fund, spre podișul cîmpiei nevăzute, stînci și rupturi de munte. In colțul acesta, și țărmul și Marea au ceva sălbatic. Cu toate acestea de mii de ani omul și-a făcut aici așezare. Despre greci, bizantini și turci, se știe ceva. Dar înaintea grecilor vor fi fost alții și alții, pînă în afundul vremii, la locuitorii peșterilor.

De-aceea mi se par așa de vechi locurile și Marea așa de melancolică...

ECRENÈ

Din peisagiul de cridă alburie și olane roșii și sure, dintre grădinile suspendate și pripoarele stîncoase ale Balcicului, ieșim pe-un platou pustiu și fără frumuseță. Orizontul măreț al mării a dispărut : străbatem cu mașina un drum îngust, printre holde bogate, cătră miazăzi. Ici-colo femei în șalvari, la prașilă, și copii în umbra coviltirelor ș-a căruțelor, în marginea ogoarelor.

Grăbim pe lîngă vestigiile unei dumbrăvi, prin tufărișuri păscute și închircite, — și deodată, ca și cum am fi ajuns la un hotar, îndată ce trecem de vegetația aceasta mizerabilă, cotim și lunecăm la vale pe o șosea șerpuită. Am intrat în altă lume și tresare înainte-ne o priveliște uimitoare. Un circ imens cu povîrnișuri moi, o vale închisă rotund de dealuri, — mai curînd niște munțișori simpatici decît dealuri. E o viziune din văile Carpaților, și am o simțire de dulceață și de plăcere nespusă. In valea aceasta circulară și largă, în ogoare și lanuri, copaci rotați, decorativi și egal răspîndiți pretutindeni. Un sat întins — îi zice Tekè — stă așezat cu mîna parcă în cuprinsul circului și prin preajma lui trece rîul Bàtova, cotind gra-

țios, tras cu un penel delicat. Vine din taina munțișorilor și se duce la Marea. Confuzia aceasta de impresii: natură aeve și pictură proaspătă ține tot timpul cît coborîm drumul șerpuit. Satul se apropie, oamenii se mișcă într-un fel de adunare, lîngă o expoziție de cai care așteaptă o prozaică comisiune veterinară. Oprim mai departe, după cele din urmă gospodării, lîngă ruini impunătoare și lîngă o mănăstire musulmană.

E o chinovie veche: Achiazîlî-Sultan. Înlăuntrul zidurilor ei, sub cupola arabă, se află mormîntul sfîntului Mehmet Nurulo. Tovarășul nostru trimete o rugăminte la hoge, într-o căsuță modestă de-aproape, poftindu-l să vie cu cheia. Așteptînd sosirea preotului, trecem către ruina de-alături, cercetînd zidurile masive cu două etaje, ferestrele și ușile cu chenare de piatră. A fost o casă de găzduire și ospătărie pentru închinătorii care se osteneau pînă acolo la mormîntul sfîntului. A ars și s-a ruinat. Dar se cunoaște că a fost o clădire cu artă și cu grijă alcătuită. Vine către noi un moșneag cu barba albă, cu șalvari și turban, modest și sărăcăcios la înfățișare. Îl întovărășește un turc mai tînăr care lămurește că bătrînul e preotul și slujitorul sfîntului: Ibraim Iomer Șeh, și nu înțelege nici o vorbă romînească. El e feciorul bătrînului și-l chiamă Behadin Ibraim Iomer. E ajutor al hogei și türbedar, îngrijitor al chinoviei. Se poate înțelege binișor cu străinii și le poate tălmăci lămuririle bătrînului șeic asupra mutfacului ruinat pe care-l contemplăm.

Ne poftește apoi în cuprinsul mănăstirii. Și bătrînul Ibraim Iomer Șeh începe a debita într-o limbă guturală și ciudată lucruri care iau alt sunet și altă înfățișare în gura lui Behadin türbedarul.

Mausoleul e «foarte vechi» și sfîntul e «foarte mare». Foarte mare și mai ales făcător de minuni și tămăduitor de boale. Și mutfacul și chinovia au fost zidite acum 470 de ani, pe vremea împăratului Selim.

Așa de demult, acum 470 de ani, stăpînea peste otomani Mahomet, cuceritorul Constantinopolului. Poate e vorba de altă epocă, ori de alt sultan. — Nu; — Selim-Sultan a clădit mănăstirea și casa oaspeților. — Care Selim? întrebăm noi pe Behadin, feciorul șeicului. Selim cel sîngeros? — Selim bețivul? Behadin dă din umeri. El nu știe. Poate bătrînul știe mai bine. Care Selim? Nu știe nici bătrînul care Selim. El a auzit de-un singur Selim-Sultan și de 470 de ani. Toate întrebările și toate îndoielile n-au nici un rost, cum n-au avut rost nici altădată, cînd s-au sculat bulgarii ș-au tăgăduit pe sfîntul Mehmet, scornind că-n mormînt s-ar afla îngropat marele mucenic Atanasie. Nu se poate să fie Atanasie, pentru că-i Mehmet. Bulgarii, ridicîndu-se cu puterea, au alungat pe bătrînul șeic de atunci, tatăl acestuia, — silindu-l să stea șapte ani la Varna, în pribegie. Dar după aceea judecătorii cei mari de la Sofia, unde bătrînul s-a înfățișat cu acte și dovezi, au dat dreptate închinătorilor Profetului. Ei pretind ș-acuma că-i tot sfîntu Atanasie. Și vin în pelerinaj de ziua lui și de zintăi de mai. Pun pe hoge să cetească, îi dau bacșiș și comunică sfîntului durerile și năcazurile pe care le au, cerînd mîngîiere și alinare.

Intrăm în cuprinsul liniștit al zidurilor; înconjurăm clădirea cu ferestre în frumoase chenare de marmoră. La intrare, un copac bătrîn, în ramurile căruia închinătorii au aninat nenumărate bucățele de stofe și pînzeturi colorate. Pătrundem pînă la blocul de ciment,

sub care zac moaştele făcătoare de minuni. — Au fost şi săptămîna trecută nişte creştini, ne informează Behadin — şi s-au închinat ş-au dormit, după obicei, noaptea, lîngă mormîntul sfîntului. Era unul din ei tare bolnav de picioare. Şi cînd a plecat, era ceva mai bine. Sfîntul de-altminteri a făcut felurite minuni, pe care le ştie toată lumea. Iar bătrînul Ibraim Iomer ştie să citească şi să cînte foarte frumos.

Să vedem şi s-auzim. Il rugăm pe bătrîn să ne citească şi să ne cînte. Sfinţia sa nu face nici o împotrivire. A lăsat pe necredincioşi să intre încălţaţi în sfîntul locaş. Scoate dintr-un dulăpaş din zid un coran ferfeniţos şi începe a mormăi ş-a cînta falş cu osebită hărnicie. După aceea lasă în mînile noastre necurate sfînta carte a Profetului. O răsfoim şi admirăm painjenii artistici ai tipăriturii, chenarurile şi înfloriturile colorate. Cînd o înapoiem, Ibraim Iomer Şeh primeşte bacşişurile cu o aşa de desăvîrşită îndămînare şi le strecoară aşa de nesimţit într-un buzunar adînc, încît nu mai putem avea nici o îndoială că în faţa noastră stă un cleric de cea mai pură şi mai veche rasă.

Behadin asistă nepăsător. Şi el dovedeşte vrednicie şi nobleţă. Şi va moşteni cu cinste exploatarea sfintelor moaşte după ce părintele său va trece la Mahomet în veşnicie.

Numele satului e turcesc: Tekè. Gospodarii de astăzi sînt însă bulgari. E vădit că cinstitul paroh pravoslavnic al locului a avut pe vremuri ideea genială să facă şi el o expropriere sfîntă, după pilda exproprierilor lumeşti. Dacă turcii şi tatarii au fost risipiţi şi alungaţi — de ce-ar mai fi îngăduit unor păgîni ticăloşi şi prigonitori ai creştinătăţii să încaseze venituri grase pentru nişte ciolane? Ideea acestei afaceri a devenit o chestie sfîntă, în numele căreia s-au adunat la luptă drept-credincioşii. Oamenii sînt aceiaşi pretutindeni şi afacerile religioase şi patriotice de cele mai de multe ori sînt pur şi simplu afaceri.

Cinstitul şeic Ibraim Iomer scoate dreapta din buzunarul adînc al şalvarilor, unde îngropase bacşişurile, şi ne salută după moda orientală, ducînd degetele la piept, la gură şi la frunte. Ne salută şi Behadin moştenitorul moaştelor şi ne suim în automobil grăbind spre Ecrenè căci s-apropie amiaza.

Sîntem aproape de graniţă, între o pădurice la stînga, care merge pînă la malul Mării şi între înălţimi păduroase la dreapta. Aici pe vremuri au fost codri mari şi copacii risipiţi în valea rîului Batova sînt rămăşiţi ale puterii de odinioară. Omul i-a împuţinat. Mistreţii, stăpîni altădată, s-au împuţinat şi ei, totuşi mai luptă încă, ieşind din cînd în cînd din retragerile lor ca să devasteze ogoarele.

Cîteva mori de apă, cîteva gospodării ale satului Ecrenè. Nume grecesc, însă tot gospodari bulgari. — Iată din nou Marea neliniştită şi agitată, mînînd ritmic valuri mlădioase, cu sunet dulce, pe plaja alburie. Ne aflăm într-un loc care se chiamă Coasta-de-argint, pe o bandă largă de nasipuri fine. Fundul zării, în faţa noastră, se înalţă sumbru. Marea se suie acolo la cer. La dreapta ţărmuri pustii, cătră Varna. La stînga, departe, spre miazănoapte, în ceaţă, o dîră întunecoasă de uscat. Acolo-i Caliacra, cetate înaltă a Mării Negre. După ce ascultăm zvonul blînd de valuri, pe plaja aceasta singuratică şi fericită, aşa de departe de lume, ca la o margine de pămînt, — ne ducem acolo, la Caliacra, în ceaţa depărtării.

Nicăieri, pe aria pustie, nu se zărește altă mișcare decît a valurilor. Nici o luntre de pescari, nici o corabie la orizont. Aici, într-un pichet scund, aproape de valuri, trăiesc șapte grăniceri. Le vizităm locuința mică și foarte curată, cu cinci paturi. Cinci din ei se pot odihni. Doi totdeauna străjuiesc și patrulează. Ochii lor sînt cenușii ca și depărtarea. Nu-i aud vorbind. Îmi par singuratici și triști, — ca și cum ar aștepta din prăpăstiile de ape, de pe celălalt tărîm, un balaur necunoscut și înfricoșat.

Stau privind depărtările și ascultînd zvonurile.

Cîndva trebuie să iasă din adînc dihania aceea a eternității.

CALIACRA

29 mai 1925

Facem drumul îndărăt, prin valea cea minunată și caldă, liniștită și blîndă ca un colț de Mediterană. Cum suim drumul șerpuit și trecem pe platoul celeilalte regiuni, bate vîntul și se posomorăște zarea. Alergăm spre Cavarna, prin pustietatea holdelor. Balcicul rămîne în dreapta, în prăpastia stîncilor lui, la Marea.

Lumea nu știe ce se petrece aici, subt acest cer dobrogean. Trecem printr-o liniște ș-o tăcere înșelătoare; căci omul otrăvește toate c-un război neistovit. Bazargicul fierbe ca un vulcan ascuns, de pildă, pentru că stăpînirea plănuiește strămutarea capitalei ținutului la Balcic. Cetățenii din Balcic se bucură cu semeție și pentru alte pricini. Pictorul Satmary a descoperit într-o zi linia frîntă și pitorească a orășelului lor, — ș-a început a aduce acolo oameni cu palete și șevaleturi, care se năcăjesc, vara, să fure imaginea ciudată a acestui colț oriental. Balcicul are însă o zînă bătrînă și răutăcioasă, care încurcă și strîmbă liniile pictorilor și le-amestecă bizar colorile. Nenorocirea înlăturată pe calea aceasta, încearcă însă a-și face loc în alt chip. Tovarășii domnului Satmary și amatorii peisagiilor

lovite de bagheta babei și-au pus în gînd să facă vile și să se așeze în timpul vacanțelor acolo. Chiar o frunte încoronată pare că va avea un sălaș trecător în fața Mării eterne, într-un colțișor al Balcicului. Deci localnicii au încă un prilej de semeție. Ura Bazargicului e explicabilă și fățișă. Iată însă că apare încă un dușman mai primejdios, pentru că întrebuințează o strategie deosebită. Acest dușman e Cavarna, orășelul cătră care ne îndreptăm acum. În fața boieriei de la Balcic, Cavarna apare democratică. Cavarna face gospodărie serioasă, șoseluiește, plantează, împroprietărește văduvele și orfanii de război, pensionarii și slujbașii, clădește o hală frumoasă. Cavarna opune lenei orientale și artistice munca și seriozitatea. Mărturisesc că mă simt cîștigat de partea ei, mai ales cînd, după toate manifestările vredniciei și hărniciei de care vorbesc, — ne apare înainte un om înalt, voinic și frumos, brun, cu ochi negri și mustața răsucită, care ne primește cu prietinie și ne poftește la o masă împodobită cu trandafiri din grădinile comunei. Acest general simpatic e domnul Iordan Mahalinschi, primarele Cavarnei.

Și așezarea aceasta veche are caracter : clădiri vechi, colțuri de bazar. Marea însă nu-i în preajmă. Nu face nimic. D-l Iordan Mahalinschi zîmbește. Oamenii vrednici pot îndrăzni toate. Marea se poate aduce la Cavarna, mai ales dacă clădește o Cavarnă nouă lîngă Marea. — La Balcic e lux și boierie. Aici piața și locuințile sînt mai ieftine — și pot îngădui și oamenilor mai săraci plajă și băi la mare, ceea ce, în zilele noastre, nu-i un lucru fără importanță.

Domnul Iordan ne-a condus într-o clădire mare, foarte interesantă. În față, crîșma largă. Pe urmă o sală enormă de ospătărie. În fund, cuptoare și jaruri,

pui în ţiglă, tocane în tăvi, pești pe grătare. Domnul Mahalinschi face semne misterioase, toată lumea se înclină și înțelege. Domnul Mahalinschi ne poftește la masă și ne vorbește zîmbind despre viitorul Cavarnei.

— Ce populație are orășelul ?

— Orașul Cavarna, răspunde serios domnul primar, numără șapte mii cincisprezece suflete.

Tovarășul și prietinul nostru rectifică cu blîndeță.

— În adevăr, recunoaște rîzînd domnul Mahalinschi; are cu mult mai puțin ; dar în curînd va avea cît spun eu.

Îi dorim cu plăcere acest spor al supușilor săi.

Mîncarea-i minunată. Facem caz mai ales de luferi și stavrizi — pești de mare. Amfitrionul nostru, om serios, a pus însă mai mult temei pe borșul de pui și pe friptură. Și rupînd o aripă cu dinți albi și puternici, face planuri împotriva Balcicului.

Ca generalii cei mari, domnul Iordan Mahalinschi nu cunoaște robia micilor vicii. Nu fumează. Nu bea vin. Nu-i place nici cafeaua.

— Ceva însă îmi place grozav, mărturisește domnia sa. Îmi place să joc poker. De sara pînă dimineața !

Domnul Mahalinschi rîde. Îi place pokerul ca unui copil bomboanele. Fără primejdie prea mare și fără înjosire. Și dacă nevoile războiului ar cere, — ar părăsi ș-această plăcere nevinovată. De și vorbește foarte bine romînește, domnul Iordan nu-i romîn. De și-i vesel, glumeț și dispus, — domnia sa e bulgar. De-aici înțeleg că Balcicul va fi biruit, — întăi ; — ș-al doilea că sînt și bulgari veseli și prietinoși. E adevărat că bulgarii aceștia sînt romîni.

Îndată după masă ne sosesc două rînduri de cafele de la două cafenele turcești. Domnul Iordan Mahalinschi vorbește foarte bine limba vechilor stăpînitori

și ne predă și nouă cîteva elemente potrivite cu situația. Ceea ce bem noi, sau ceea ce ar trebui să bem, se chiamă pe turcește *cavè sadè tatlî caimaclî*. Sunetul a se rostește lung, ca și cum ar fi notat dublu. Și toată fraza trebuie s-o îngîni leneș, ca și cum ți-ar fi somn. Inseamnă cafea curată și dulce cu caimac.

După ce-am învățat turcește, ne grăbim să ne urmăm drumul și ne dăm întîlnire cu domnul primar la Caliacra. Mașina ne duce iarăși printre ogoare puternice de orz și secară. Trecem printr-un sat întins, bogat și frumos de găgăuzi, care se chiamă Ghiaur-Suiuciuc, adică fîntîna creștinului. Schimbăm cîteva păreri asupra populației acesteia dobrogene, cu limbă turcă și credință creștinească. Oameni harnici, de și nu tocmai prietinoși, — cu interesante tradiții și obiceiuri. Par a fi niște triburi cumane rămase pe pămîntul acesta babilonic.

Trecuți dincolo de Ghiaur-Suiuciuc, intrăm în terenuri de bolovani risipiți. Sîntem aproape de Caliacra, veche cetate ; — și risipirile acestea fantastice de pietre parc-ar fi rămășițile vreunui oraș din preajma cetății. Nu-i palmac de pămînt fără bulzi de cremene mari și mici. Găgăuzii totuși au tras cu plugul și ploile de primăvară au ridicat din pietrișuri orz destul de frumos. Și printre oarze pîlcuri de flori, — maci ieșiți ca din sîngele morților, nu mă uita de coloarea mării ș-a cerului și spini înalți voinicești, cu canafuri roșii în vîrfuri.

Indată dăm, printre risipiturile de bolovani, de ruinile celui dintăi zid al cetății, și la o bătaie de pușcă intrăm pe poarta a doua. Aici au străjuit turnuri tari de piatră în patru muchi și stîncile cimentate au închis de o parte și de alta promontoriul pînă-n prăpăstiile Mării. Deodată valurile neliniștite încep a suna sub noi

și de pe stînca înaltă a Caliacrei, Pontul Euxin pare a avea ceva măreț, vechi și tragic. Cine-a închis cîndva, în zorii veacurilor, stînca aceasta oablă și prîporoasă, ș-a făcut aici, la o sută de metri deasupra Mării, cuib de corsari și vămuitori ai Mării, — a fost un vînător tare înaintea Domnului. La nord Marea-i de-un verde închis aproape metalic și valurile se sparg cu mînie în stîncile de calcar. In partea astălaltă de sud, țărmul se încovoaie alcătuind un golf liniștit și însorit. Pe păretele oblu de piatră, podoabă deasă de smochini pitici. Infloresc de trei ori pe an și din fructele lor necoapte se face dulceață. In apa golfului stau întinse taliane pescărești, în care cad scrumbiile. Acolo, pe lespezile cele mai de jos, se află și sălașul nevăzut al pescarilor. Toată stînca aceasta înaltă, bătută de valuri în miile de veacuri, e plină de peșteri calcaroase. Sînt trei etaje de peșteri. Prin unele a răzbătut Marea și-n tainițile acestea mugesc și gem valurile fără hodină.

Străbat încet și impresionat drumușorul pe limba îngustă de pămînt, pe lîngă turnul farului alb, pe lîngă fîntînile părăsite și fără fund și-n capăt, printre zimți de piatră, pe cărări repezi, pășim cu fereală, spre locul unde-i mormîntul sfîntului Neculai pescarul, patronul marinarilor. Cum și turcii au avut stăpînire pe apele Mării Negre, — ei pretind că-n mormîntul acesta de la Caliacra a binevoit să hodinească Hagi-Baba, sfînt mahomedan.

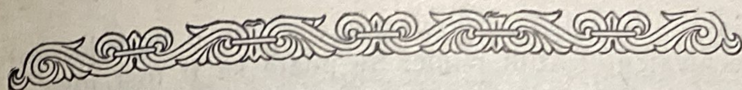
Tot aici, în stîncile de deasupra, legenda turcă spune că s-ar fi aflînd *cîrc-cîz-capusî*, poarta celor patruzeci de fete, — care s-au aruncat în valuri ca să nu cadă în mînile biruitorilor cetății. Turcii pretind că fecioarele erau musulmane. Creștinii arată că s-au aruncat în Mare din pricina păgînilor, deci erau drept-credincioase. In orice caz trăiește în amintirea celor de azi

o întîmplare tragică, — care-i leagă de istoria foarte veche a cetăţii acesteia. Toată înfăţişarea locului, măreţia şi sălbătăcia lui, între cer şi ape şi-n cîntecul veşnic al valurilor, se armonizează cu visul unor evocări sumbre.

Au trecut pe-aici greci şi romani, normanzi şi genovezi. Alţii înaintea lor; alţii după dînşii. Toţi cei care au stat aici au avut ochi ascuţit şi mînă întărită cu sabie. Date istorice încă tulburi ne arată în veacul XIV stăpîn aici pe un cneaz Dobrotici, care a fost socru lui Mircea-Vodă şi care ar fi dat zestre Dobrogea voievodului muntean.

Istoria Caliacrei nu-i încă lămurită. De aceea cuibul acesta de vulturi şi de piraţi, învăluit în negură, are prestigiul lucrurilor fantastice.

Marea sună cu zvon adînc în stîncile de la miazănoapte, şi delfini mulţi, printre valuri spumate, se încovoaie în salturi. Ii întovărăşesc zboruri albe de pescăruşi, cu ţipete certăreţe. Şi depărtările Mării fug dincolo de zări şi de visuri.

DOBROTICI - DOMN

15 iulie 1925

Îmi revăd însemnările acelui drum minunat şi rapid pe care, într-o singură zi, l-am făcut străbătînd coasta Mării de la graniţa de sud pînă la Constanţa. Balcic, Ecrenè, Cavarna, Caliacra, Mangalia. Ziua frumoasă, Marea puţin agitată. Privelişti, convorbiri, amintiri: multe din aceste toate abia acum încep a se ridica spre suprafaţă, după ce s-au cufundat în mine ca-ntr-o apă tulbure.

Caliacra pare a fi punctul cel mai măreţ şi mai bogat al acestui colţ de ţară. Trecutul a adunat în jurul lui legende şi-n negura care-l împresoară populaţiile de astăzi ş-acuma văd pe acel Dobrotici, Voievod al bucăţii de pămînt dintre Dunăre şi Mare. De ce l-or fi făcînd unii romîn şi i-or fi zicînd Dobrotă, nu înţeleg. Se poate să fi fost romîn, mai ales că nu se ştie nimic despre neamul şi obîrşia lui, şi deci nimeni nu poate contesta această afirmaţie. Dar se poate să fi fost normand. E adevărat că numele e slavon, dar asta n-are însemnătate, pentru că piraţii ajunşi în Pontul Euxin din mările nordice au putut accepta limba oficială a acestor meleaguri, cum au făcut şi-n alte părţi ale Europei, la nord şi

la sud, — şi Dobrotici poate să fie o poreclă, ori echivalentul altui nume. Se poate să fi fost însă şi grec: căci şi din acest neam au ieşit celebri piraţi şi vămuitori. Nu-i exclus să fi fost bulgar; şi simplicitatea acestei afirmaţii ar cuprinde în ea toate argumentele, — mai ales că teritoriul de la sudul Dunării a fost şi-n evul mediu al acestui popor.

Trebuie să fi fost bulgar. Însă asta e prea simplu. Apoi, se poate uşor răspunde, Dobrogea n-a fost locuită de bulgari în vremuri mai vechi. Bulgarii de astăzi sînt proaspăt veniţi. Dimpotrivă, toate celelalte neamuri şi limbi ale pămîntului şi-au găsit aici sălaşuri. Toate au fost trecătoare, pentru că s-au alungat şi s-au înlocuit unele cu altele. Prin cotlonul acesta au poposit hoardele asiatice necontenit, o mie de ani. Înaintea acestor hoarde au fost bizantinii. Înaintea bizantinilor, romanii. Înaintea romanilor, grecii cei vechi. Înaintea helenilor, fenicienii. Şi după hoardele veacului de mijloc, — normanzi, turci, genovezi. Au fost, se înţelege, şi romîni, căci Mircea-Voievod a stăpînit aici; şi ochii lui au privit Marea neliniştită, poate tot din punctul de unde am privit-o şi noi.

Nici Mircea nu e un vocabul romînesc. Şi cu toate acestea nimenea nu va susţine că acest Basarab a fost bulgar. Concluzia deci se impune. M-aş simţi însă ademenit să susţin mai departe, cu argumente tot aşa de tari, că acest romîn a fost totuşi un normand, un vareg de la nord. A putut veni aici pe aria mărilor. Va fi putut veni pe calea uscatului, coboritor din îndrăzneţii cuceritori ai teritoriilor slave din Rusia de astăzi. Dacă neamul acesta, fără păreche de îndrăzneţ şi iubitor de aventuri, a putut ajunge la Egipet, punîndu-şi spadele în slujba regilor Nilului, — dacă a putut alcătui corpul de gardă al porfirogeniţilor de la Bizanţ, nu rămîne îndoială că a pătruns şi-n cotloanele Mării Negre. Cetatea aceasta veche de piatră, numai pe asemenea bărbaţi teribili i-a putut ispiti. Au restaurat zidurile, au înălţat turnuri nouă de piatră, ale căror urme se văd ş-acum; şi-n preajma smochinilor care înfloresc de trei ori pe vară, şi-au ancorat dubasurile negre cu balauri de lemn sculptaţi la proră. Stăpînind acest cuib, s-au aşezat cu asprime domni peste hinterland: populaţiile care plugăreau şi păstoreau au plecat către ei grumazul, ş-au dat zeciuială din toate ale holdelor ş-ale turmelor, dintr-ale pescuitului şi stupilor. Iar pe limanul Mării nimenea nu putea îndrăzni a trece fără a se opri la vama stăpînilor, fie că venea de la Cafa ori Trapezunt, fie că încerca să iasă din Crimeia ori limanul Nistrului, fie că neguţătorise la Dunăre.

În cele trei rînduri de hrube şi de peşteri ale stîncii, stăteau grămădite marile depozite ale prăzilor. Şi-n tainiţile cele mai de jos aproape de valurile Mării, gemeau robii de război, aşteptînd să fie răscumpăraţi ori vînduţi. Căci după vechiul obicei, piraţii nu erau numai domni şi vameşi. Din cînd în cînd, cu zale şi arme agere, îşi repezeau dubasurile cu cap de balaur spre ţărmul Asiei ori al Traciei, debarcau la margini de oraşe şi sate — şi aduceau în cetate la Caliacra pradă, aur şi oameni. Pe aceşti robi din peşterile de jos îi stăpîneau în închisoarea lor cîni mari din neam de lup, a căror sămînţă piraţii o aduseseră cu ei din ţinuturile cele depărtate de la miezul nopţii. Nu îndrăzneau a trece de gratii şi de uşi, căci fiarele acelea cu ochi crunţi rînjeau şi mî-

rîitul lor avea o vibrare adîncă şi întărîtată, ca şi cum ar fi răzbătut de pe celălalt tărîm, al morţii.

Sub cerul înalt şi între întinderile de ape, oamenii aceştia tari aveau şi zile de răgaz. Era în vremea blîndă a sfîrşiturilor verii, cînd valurile sună dulce la ţărmurile de jos. Soarele-i blînd şi prietinos şi Marea tremură oglinzi albastre şi verzi spre depărtările răsăritene. Zboruri de pescăruşi albi, pătaţi cu negru, se învăluie în preajma stîncilor, către miazănoapte. Acolo Marea-i fără hodină şi talazurile ei sună neîntrerupt în colţi şi zimţi de piatră. Pescăruşii fac alai delfinilor cu larmă, ţipete şi rîsete subţirele. Din cînd în cînd, apar din zarea nordului convoiuri de gîşte sălbatice. Domnul mustăcios şi sprîncenat al cetăţii le priveşte pe gînduri. Zborul lor în unghi se oglindeşte o clipă în ochii lui sumbri, — o clipă, cît poate s-a gîndit la peisagiile hiperboreene de unde sălbătăciunile aripate sosesc şi de unde odinioară au pornit şi strămoşii lui.

Unul din oştenii şi tovarăşii lui se apropie. E bătrîn şi alb şi duce rînduielile cetăţii şi primeşte dăjdiile supuşilor. Vesteşte pe măritul Domn al uscatului ș-al mării că s-au înfățișat, la turnurile dinafară ale cetăţii, soli cu cele dintăi căruţe de struguri şi buţi cu vin nou, şi se roagă de măria sa să le primească împreună cu cea mai umilită închinare a supuşilor.

Măria sa Domnul Dobrotici cel prea slăvit și temut catadicsește să deie din cap, în semn că primește darurile și solii nemernicilor supuși ; își mîngîie mustața căruntă și se ridică mîndru, ca să primească în jîlț aurit, cu mîna pe spadă, pe aducătorii de tribut.

Gospodarii care s-au înfățișat la turnurile porților cu vin și struguri sînt dintr-un neam supus și robace, îndărătnic scormonitor de țărînă și crescător de oi. Sînt cumanii, rămași din revărsarea puhoaielor Asiei. S-au amestecat cu alte neamuri și alți pămînteni, s-au prefăcut în port, în limbă și-n credință, au uitat și ei de plaiurile depărtate părăsite de strămoși, și se află acum gospodărind într-un mănos cotlon de pămînt scitic, plecînd capul în fața domniei trecătoare a lumii. Se închină cu umilință lui Dobrotici-Domn, cum s-au plecat și părinții lor altora. Ei și tot neamul uzilor și găgăuzilor se roagă de milă și de iertare, de și n-au greșit cu nimic.

Piratul se simțește într-o clipă de blîndeță și mărinimie și zîmbește prin mustața-i căruntă, încruntîndu-și însă ușor sprînceana ca să deie mai mult preț milei lui.

Atunci solii neamului uzilor și găgăuzilor îndrăznesc, plecînd adînc fruntea, să se roage de măritul Domn și stăpîn al Pămîntului și al Mării celei mari, să le îngăduie și anul ce vine să pescuiască în bălți și la Mare, să așeze știubeiele în dumbrăvi, să iasă cu plugurile de lemn la arat, să împăneze cu turmele lor de oi pășunile. Și dacă se poate să dea învoire tineretului în toamna aceasta să iasă cu rățelele, cînd trec marile stoluri de prepeliți de la miazănoapte către sud. Își vor da și ei darea cuvenită ; însă fără învoirea stăpînirii nu pot îndrăzni să iasă la vînat. Iar bătrînilor, dacă se-ndură măria sa, să le-ngăduie să iasă cu cînii la iepuri și la mistreți. Căci după ce s-au isprăvit lucrările cîmpului, ș-au tras vinul din linuri, ș-au umplut jitnițele, ș-au ales oile canarale de cele tinere, ș-au însemnat berbecii și și-au făcut toată datoria, bărbații doresc și ei puțină petrecere și dobîndă, urmărind vînatul pe care l-a lăsat Dumnezeu omului pe pămînt.

Bine ; fie ! se milostivește Dobrotici-Domn și face semn cu mîna umiliților supuși că pot să plece.

Dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti. Statornicind deci adevărurile acestea din trecut, după metode tot așa de bune și de viguroase ca și ale altora, cred că îndoielile se împuținează și orizontul frumoasei Caliacra se luminează. Întrebuințînd încă o metodă, — a verificării științifice, — observ cu surprindere că prezentul confirmă acest trecut așa cum îl înfățișăm noi.

Delfinii și pescărușii albi pătați cu negru evoluau în jurul stîncilor, și i-am văzut cu ochii mei, ca și Dobrotici. Și valurile Mării, în stîncile dedesubt, aveau răsunete fantastice ca ecouri de lătrături ale zăvozilor de odinioară. Satele de găgăuzi stau mărturie ș-acum — căci le-am străbătut pe rînd. Și toamna ies oamenii cu rățelele, ca să prindă prepelițe, la vremea marilor pasaje. Vînătorile acestea au loc chiar în preajma promontoriului, și chiar în stîncile Caliacrei, unde a stătut cu tărie Dobrotici-Domn.

Toate din trecut au căzut și toate au pierit. Puteau nici să nu fie, și era același lucru. Puteau cei tari de atunci să fie normanzi, greci ori valahi, — același lucru. Soarele, vîntul, Marea prefac iarăși totul în peisagiul uniform al începutului și al veșniciei.

De aceea chiar totul părea așa de tragic și de impresionant, — într-o zi de sfîrșit de primăvară, între ape și cer, la Caliacra.